

Rozdział 7

7.1. Dwie Polski?

Szczegółowe analizy zawarte w raporcie poprzedzone zostały w rozdziale 1 prezentacją syntetycznego obrazu stanu obszarów wiejskich, przy użyciu *Human Development Index*. Okazało się, że mamy do czynienia z dwiema Polskami tj. Polską miejską, która legitymując się wskaźnikiem HDI 0,828 zdecydowanie należy już do świata społeczeństw rozwiniętych oraz Polską wiejską, który posiadając ten sam wskaźnik na poziomie 0,794, zalicza się do społeczeństw słabo rozwiniętych. To niejako symboliczne „przełamanie” wskazuje na najbardziej istotny fakt, odzwierciedlający podstawowy problem przekształceń społeczeństwa polskiego u progu XXI wieku. Problemem tym jest właśnie potrzeba przeciwdziałania zarysowującemu się podziałowi kraju na lepiej rozwiniętą część miejską oraz gorzej rozwiniętą – wiejską. Utrwalanie się takiego podziału można wskazać jako podstawowy czynnik destabilizujący w dłuższej perspektywie proces rozwojowy Polski oraz funkcjonowanie instytucji demokratycznych. Co więcej, niepowodzenie przeciwdziałań temu zjawisku zakłóci proces integrowania się Polski ze strukturami Unii Europejskiej. Należy przy tym podkreślić, że ów proces jest rozumiany znacznie szerzej aniżeli po prostu przyjęcie Polski do Unii. Oznacza on bowiem wielopłaszczyznowy proces integrowania się gospodarczego, politycznego i kulturowego z gospodarkami, krajami i społeczeństwami europejskimi, w którym samo przyjęcie w szereg członków Unii jest zaledwie momentem początkowym. Dokonanie wysiłku na rzecz szczególnego rozwoju obszarów wiejskich przesądzi w dalszej perspektywie o miejscu Polski wśród krajów członkowskich Unii, a co za tym idzie także w szerszej społeczności międzynarodowej.

7.2. Konieczność restrukturyzacji rolnictwa

Losy polskiego rolnictwa dotyczą dzisiaj egzystencji podstawowej części ludności żyjącej na terenach wiejskich. Wyznacza to skalę dylematu, przed jakim stoi Polska u progu XXI wieku: albo reprodukować i przenosić zacofanie społeczno-ekonomiczne znacznej części obszarów wiejskich w przyszłość, pozabawiając się możliwości zbudowania nowoczesnego kraju, albo podjąć wielki wysiłek wykreowania dynamicznych procesów, prowadzących do rozwiązania tych problemów. Dynamiczny rozwój terenów wiejskich stanowi, z jednej strony, niezbędną przesłankę uformowania w Polsce sektora efektywnych gospodarstw rolnych, zdolnych do zaspokojenia krajowych potrzeb żywienia, ekspansji eksportowej, integracji rolnictwa polskiego z Unią Europejską, itp. Z drugiej jednak strony, praktycznie nie jest możliwe osiągnięcie rozwoju obszarów wiejskich przy rozproszonym, nieefektywnym rolnictwie – bez silnego sektora dynamicznych i efektywnych gospodarstw. Istotnym elementem polityki państwa powinna być pomoc w kreowaniu i podtrzymywaniu funkcjonowania takiego właśnie sektora rolnictwa.

Biorąc pod uwagę aspekt przestrzenny, poziom rozwoju rolnictwa i gospodarki wiejskiej Polski zachodniej i północnej pozwala stwierdzić, iż sektor rolny, gospodarka obszarów wiejskich mogą być traktowane jako równorzędny, a nawet konkurencyjny ze sferami pozarolniczymi komponent (filar) strategii rozwoju regionu. Dodatkowo wypada podkreślić, iż rolnictwo tej części kraju może być ważkim argumentem za „niezależnością” polityki regionalnej.

Dla drugiej połowy Polski tj. regionów śródkowych, wschodnich i południowych, rysuje się natomiast groźba marginalizacji rol-

nictwa, stagnacji lub powolnego rozwoju – poza regionem Małopolski – gospodarki obszarów wiejskich. Jawi się groźba urzeczywistnienia negatywnych aspektów scenariusza „skansenizacji” wsi i rolnictwa. Regiony zdominowane przez rolnictwo marginalne, nisko towarowe, nie są w stanie dynamizować rozwoju gospodarki obszarów wiejskich. Słabo rozwinięte (poza Małopolską) formy aktywności pozarolniczej na wsi blokują tak-

że rozwój rolnictwa komercyjnego na tym obszarze. Można mieć pewną nadzieję na ożywienie wsi w tej części Polski zasadzającą się na przesłankach demograficznych. Wysoki odsetek osób w wieku poprodukcyjnym jest szansą poprawy struktury rolnictwa i rozwoju tych terenów jednak w horyzoncie czasowym co najmniej 10–15 lat. Skalę koniecznych przeobrażeń szkicuje nam prognoza zawarta w tabeli 7.1.

Tabela 7.1

Ile osób może utrzymać się z rolnictwa – projekcja na lata 2000–2040

Wyszczególnienie	2000	2010	2020	2030	2040
PKB realny (poziom 2000 r. = 100)	100,0	177,6	292,8	431,0	577,6
Udział rolnictwa w PKB (w %)	4,8	4,2	3,3	2,5	2,0
Zatrudnienie w rolnictwie (w tys.)*	2500	1850	1150	750	550
Wydajność pracy w rolnictwie (% wydajności poza rolnictwem)*	23	30	40	46	50
Średni roczny spadek zatrudnienia w rolnictwie (w %)*		3	4,6	4,2	3,1
Zatrudnienie w rolnictwie (w tys.)**	2500	2000	1500	1120	900
Wydajność pracy w rolnictwie (% wydajności poza rolnictwem)**	23	27	30	30	30
Średni roczny spadek zatrudnienia w rolnictwie (w %)**		2,2	2,8	2,9	2,2

* – wariant ambitny; ** – wariant minimalny.

Źródło: Orłowski W.: Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa polskiego w długim okresie, w: Modelowanie społeczno-gospodarczego rozwoju obszarów wiejskich Polski w kontekście akcesji do Unii Europejskiej”, Warszawa, IRWiR PAN 2000, s. 11.

7.1

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) jest organem administracji centralnej na którego czele stoi Minister odpowiedzialny za realizację polityki rządu w dziedzinie rolnictwa, rozwoju wsi i rynków rolnych. W ramach prac w zakresie kształtowania polityki rolnej, MRiRW opracowało bądź aktywnie uczestniczyło w przygotowywaniu strategicznych dokumentów z których przede wszystkim należy wymienić „Pakt dla Rolnictwa i Obszarów Wiejskich” oraz „Spójną Politykę Strukturalną Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa”.

Strategiczne cele rozwoju rolnictwa, wsi i rynków rolnych wprowadzane są w życie poprzez całokształt prac bieżących, takich jak: tworzenie zintegrowanego systemu rolniczej informacji rynkowej, rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego i przechowalnictwa, wprowadzanie mechanizmów regulacji i organizacji

rynków rolnych, promocja artykułów rolno-spożywczych, ochrona zdrowia zwierząt, nadzór weterynaryjny nad produktami pochodzenia zwierzęcego oraz paszami, ochrona gruntów rolnych, melioracje wodne, produkcja roślinna i zwierzęca, hodowla roślin i zwierząt itp.

Duży nacisk w obecnie prowadzonych pracach kładzie się na wspomaganie pozarolniczych form aktywności zawodowej i gospodarczej mieszkańców wsi, w tym rozwój przedsiębiorczości i podnoszenie kwalifikacji zawodowych, związane z tym kształtowanie rynku pracy oraz warunków życia w rolnictwie i na wsi jak również doradztwo na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i oświaty pozaszkolnej. Cały czas prowadzone są również działania związane z budową infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich.

Większość prowadzonych prac wiąże

się ściśle z dostosowywaniem rolnictwa do wymogów przyszłego członkostwa Polski w Unii Europejskiej. W tym zakresie prowadzone są intensywne prace legislacyjne oraz realizowany jest proces dostosowawczy systemu funkcjonowania rolnictwa, wsi oraz rynków rolnych do systemów europejskich. Prowadzone są prace przygotowawcze i wdrożeniowe dla wykorzystania pomocy przedakcesyjnej, a następnie Funduszy Strukturalnych na cele rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Cały czas realizowane są liczne programy pomocnicze ze środków PHARE oraz z funduszy pochodzących z Banku Światowego i innych instytucji finansowych. Jednocześnie prowadzona jest bilateralna współpraca w zakresie handlu zagranicznego wraz z doskonaleniem instrumentów sprzyjających rozwojowi tej wymiany.

Opracował Andrzej Hałasiewicz; więcej: www.minrol.gov.pl

Tabela ta wskazuje na skalę wyzwań jakie stoją przed restrukturyzacją polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. Polegać one muszą – w perspektywie najbliższych 20 lat – na spadku liczby zatrudnionych w tym dziale gospodarki o 1–1,4 miliona osób. Jednocześnie wiązać się to musi z koniecznością aktywizacji zawodowej około 800 tys. osób, które tworzą kategorię nadmiaru siły roboczej w tym dziale gospodarki oraz zapewnieniem godziwego poziomu życia około 700 tysiącom w wieku poprodukcyjnym, które aktualnie prowadzą nadal niewielkie gospodarstwa rolne. Taka perspektywa oznacza zatem konieczność stworzenia 1–1,5 miliona nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich w ciągu najbliższych 20 lat (Orłowski 2000).

Powyższe zagadnienie posiada jeszcze jeden istotny aspekt. W sumie bowiem chodzi o rozstrzygnięcie dylematu: czy rozwój obszarów wiejskich ma ekonomiczną i operacyjną nośność, tożsamość, czy też rozwój obszarów wiejskich powinien być realizowany bez podkreślania specyfiki, jako część gospodarki narodowej? Współcześnie rozwój koncepcji regionalizmu, decentralizacja

gestii i środków, a także sama skala problemu (co przede wszystkim widoczne chociażby w powyższej prognozie) wzmacnia argumentację za stawianiem na specyfikę i tożsamość kategorii gospodarki obszarów wiejskich. **Odpowiedzialność za kreowanie takiej filozofii rozwoju obszarów wiejskich spada na państwo, a w szczególności te jego agendy, które odpowiedzialne są za rozwój wsi.**

Surowcowy potencjał wytwórczy rolnictwa polskiego jest obecnie wykorzystywany w granicach 60–80%, przy czym uzyskanie wzrostu produkcji może być relatywnie proste. Również przemysł spożywczy, w znacznej części zlokalizowany na obszarach wiejskich, dysponuje znacznymi rezerwami mocy przetwórczych. Niewykorzystany potencjał przetwórczy przemysłu spożywczego oraz relatywnie niski udział przetworzonej produkcji rolnej stwarzają dużą szansę dla rozwoju terenów wiejskich. Można je traktować jako bezinwestycyjne miejsca pracy oraz możliwość integracyjnych powiązań producentów rolnych z zakładami przetwórczymi.

7.2

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) jest instytucją rządową, której misją jest wspieranie przedsięwzięć przyspieszających proces przemian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Agencja powstała w 1994 roku i koncentruje swoją pracę głównie na takich dziedzinach życia na wsi, jak: edukacja, infrastruktura, rozwój przedsiębiorczości, rolnictwo i usługi dla rolnictwa oraz przetwórstwo rolno-spożywcze. Podstawowa działalność ARiMR obejmuje wspomaganie następujących dziedzin życia na wsi:

- inwestycji w rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym i usługach na rzecz rolnictwa,
- przedsięwzięć tworzących stałe miejsca pracy w działalności pozarolniczej dla mieszkańców wsi,
- rozwoju infrastruktury techniczno-produkcyjnej terenów wiejskich,
- poprawy struktury agrarnej,
- inwestycji związanych z tworzeniem giełd i rynków hurtowych,
- przedsięwzięć w zakresie oświaty, doradztwa rolniczego, wdrażania i upowszechniania rachunkowości w gospodarstwach rolnych oraz informacji i szkoleń w dziedzinie rolnictwa.

ARiMR została wyposażona w instrumenty pozwalające kierować powierzone jej środki, pochodzące zarówno z budżetu państwa jak i z pomocy zagranicznej, do szeregu podmiotów działających we wszystkich podstawowych dziedzinach życia na wsi. Pomoc finansowa ARiMR umożliwia pokonywanie podstawowych barier w rozwoju polskiej wsi tkwiących nie tylko w niedoinwestowanej pro-

dukcji rolniczej lecz również w zapóźnieniach rozwoju infrastruktury, niskim poziomie wykształcenia ludności, braku kapitału własnego i jednocześnie braku zabezpieczeń pozwalających pozyskać kapitał z zewnątrz, a także niewielkiej liczbie miejsc pracy tworzonych poza rolnictwem.

Adresatami pomocy finansowej oferowanej przez ARiMR są przede wszystkim:

- gospodarstwa rolne, zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, jednostki świadczące usługi dla rolnictwa,
- podmioty zainteresowane tworzeniem nowych miejsc pracy na terenach wiejskich,
- zarządy gmin realizujące zadania z zakresu infrastruktury techniczno-produkcyjnej na terenach wiejskich,
- uczelnie, szkoły, ośrodki doradztwa rolniczego oraz jednostki zajmujące się oświatą i doradztwem dla sektora gospodarki żywnościowej,
- podmioty tworzące giełdy rolne i rolnicze rynki hurtowe.

W zależności od realizowanego przedsięwzięcia pomoc finansowa ARiMR udzielana jest w formie:

- dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych i obrotowych,
- dotacji do przedsięwzięć z zakresu infrastruktury techniczno-produkcyjnej wsi,
- dotacji wspierających działalność związaną z podnoszeniem i zmianą kwalifikacji zawodowych, doradztwem oraz informacją w rolnictwie i jego otoczeniu,
- gwarancji i poręczeń kredytowych.

Opracował Andrzej Hałasiewicz; więcej: www.arimr.gov.pl

Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich

Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich jest instytucją powołaną przez Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej po to, aby sprawniej dostosować system doradztwa rolniczego do wymagań stawianych polskiemu rolnictwu na drodze do Unii Europejskiej. Centrum powstało w wyniku połączenia instytucji legitymujących się kilkudziesięcioletnią tradycją upowszechniania różnorodnych form oświaty i doradztwa rolniczego. Współpracuje z innymi jednostkami w realizacji polityki rządu wobec rolnictwa i obszarów wiejskich w zakresie przyspieszania jego adaptacji do warunków gospodarki rynkowej i wymogów wynikających z integracji z Unią Europejską. Instytucja zatrudnia obecnie ponad 1000 pracowników. W jej skład wchodzi Oddziały w Poznaniu i Krakowie oraz 6 ośrodków regionalnych, obejmując zasięgiem działania obszar całego kraju.

Podstawowy zakres działań Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich obejmuje między innymi:

- współdziałanie w tworzeniu trwałego systemu podnoszenia i zdobywania nowych kwalifikacji zawodowych przez rolników i mieszkańców wsi;
- programowanie i wdrażanie nowoczesnych rozwiązań systemowych na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich wraz z organizacją i promocją doradztwa rolniczego;
- upowszechnianie i wdrażanie wyników badań naukowych w praktyce rolniczej;
- koordynację realizacji lokalnych i regionalnych programów rozwoju wsi i obszarów wiejskich, w tym również zadań z zakresu oświaty pozaszkolnej dzieci i młodzieży wiejskiej;
- współpracę z placówkami naukowo-badawczymi, rolniczymi centrami kształcenia ustawicznego i centrami

kształcenia praktycznego oraz szkołami rolniczymi w doskonaleniu kadr pedagogicznych szkolnictwa rolniczego i gospodarki żywnościowej;

- uczestnictwo w przygotowaniu polskiej gospodarki żywnościowej do standardów jakościowych, prawnych i organizacyjnych Unii Europejskiej;
- upowszechnianie informacji o różnorodnych formach pomocy przedakcesyjnej w ramach programów UE i Banku Światowego oraz przygotowanie kadr do jej efektywnego wykorzystania;
- współpracę z partnerami zagranicznymi w działalności doradczej oraz kształceniu ustawicznym pracowników doradztwa, kadr pedagogicznych szkolnictwa rolniczego, rolników i mieszkańców wsi;
- tworzenie krajowego systemu informacji i baz danych, opracowywanie analiz i prognoz dotyczących doradztwa rolniczego, prowadzenie działalności edytorskiej.

Krajowe Centrum posiada duże doświadczenie w organizowaniu różnorodnych form dokształcania i doskonalenia, tj. szkoleń, pokazów, kursów specjalistycznych, seminariów, konferencji, studiów podyplomowych i szeregu innych. Od lat wydaje własne czasopisma fachowe, materiały szkoleniowe i informacyjne. Dysponuje siecią ośrodków szkoleniowych z bazą noclegową, poligraficzną, salami konferencyjnymi i wykładowymi wyposażonymi w pomoce dydaktyczne i sprzęt audiowizualny, bibliotekami, laboratoriami chemicznymi itp.

W zakresie programów współpracy międzynarodowej Centrum jest koordynatorem realizacji projektu „Podnoszenie poziomu wiedzy doradców rolniczych w zakresie standardów i jakości produkcji rolnej w celu wspierania rolników i mieszkańców obszarów wiejskich w procesie integracji z Unią Europejską”, zleconego przez FAPA i MRIRW w ramach programu PHARE.

Opracował Andrzej Hałasiewicz; więcej: www.cdr.gov.pl

7.3. Kapitał ludzki obszarów wiejskich

W naszym przekonaniu problem wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich (por. Stasiak 2000) oraz rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości na tych terenach (por. Hałasiewicz, Kaleta 2000) to przede wszystkim kwestia kapitału ludzkiego. To problem kwalifikacji jakie musi posiadać ta przeważająca część ludności wiejskiej, przede wszystkim młodzieży, która już dzisiaj nie znajduje i z pewnością nie znajdzie w przyszłości zatrudnienia w rolnictwie czy nawet w bezpośrednim jego otoczeniu. **Z całym naciskiem musimy podkreślić, że we współczesnych warunkach polskich przesłanki o charakterze demograficznym i – szerzej – kapitał ludzki stanowią kluczowy czynnik rozwoju obszarów wiejskich.**

Do dziś na podstawowe cechy zasobów ludzkich na obszarach wiejskich rzutują relatywne zacofanie tych obszarów u progu okresu powojennego oraz specyficzny model industrializacji realizowany po II wojnie światowej (por. rozdział 3). W ciągu minionego półwiecza występowała stabilizacja zasobów demograficznych obszarów wiejskich. Do około 1990 r. wywoływało to systematyczny spadek udziału ludności wsi w zaludnieniu Polski, a w ciągu ostatniej dekady jego względną stałość. Do 2030 r. liczba ludności wiejskiej obniży się o 8%, a jej udział w zaludnieniu kraju spadnie o 2%. Zasoby demograficzne wsi i udział ludności wiejskiej w całym społeczeństwie są silnie zróżnicowane regionalnie. Pod tym względem utrzymuje się tradycyjny podział na regiony położone na zachodzie kraju i w jego części południowo-wschodniej.

Ludność wiejska charakteryzuje się przede wszystkim bardzo niskim poziomem wykształcenia. Nie następują pod tym względem istotne zmiany. Jest to w dużym stopniu uwarunkowane brakiem rozwiniętych aspiracji edukacyjnych. O jakości i skali kapitału ludzkiego decyduje znacząca liczba ludności najmłodszej w wieku produkcyjnym, co trzeba uznać za szczególnie korzystne uwarunkowanie realizacji wszelkich programów rozwoju obszarów wiejskich. Podstawowa część tej ludności znajduje się w systemie edukacji szkolnej. Istnieje zatem wielka możliwość takiego ukierunkowania jej przygotowania profesjonalnego, które byłoby odpowiednie dla przyszłych wymogów rozwoju obszarów wiejskich. Natomiast licząca się i wzrastająca liczba ludności starszej w wieku produkcyjnym musi być uznana za czynnik niesprzyjający procesom dynamizowania gospodarki obszarów wiejskich. Poziom kwalifikacji siły roboczej obszarów wiejskich, trudno jednak

uznać za czynnik sprzyjający rozwojowi obszarów wiejskich. Wykształcenie wyższe posiada jedynie 3% ludności tych obszarów, a jedna trzecia ma wykształcenie tylko ponadpodstawowe.

W sumie więc czynnik demograficzny stwarza podstawowe uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich zarówno o charakterze korzystnym, jak i niekorzystnym.

Liczne badania wskazują, że spośród czynników społecznych i ekonomicznych najsilniej na poziom ukończonego wykształcenia i wybór rodzaju szkoły ponadpodstawowej osób uczących się wpływa wykształcenie rodziców (por. Baran 2000). Im wyższy jest poziom wykształcenia rodziców tym wyższe wykształcenie uzyskują ich dzieci. Zależność ta – z uwagi na generalnie słabe wykształcenie dorosłych mieszkańców wsi jest dodatkową barierą (oprócz ubóstwa, czy dostępności szkół ponadpodstawowych) utrudniająca podnoszenie poziomu edukacji młodego pokolenia wsi polskiej.

Powyższe konstatacje wskazują bez wątpienia, że problem edukacji wiejskiej młodzieży musi stać się zasadniczym przedmiotem współpracy wszystkich aktorów życia publicznego w Polsce. **Rekomendować należy tutaj swoisty podział pracy.** Organizacje pozarządowe, stowarzyszenia regionalne i lokalne, także struktury Kościoła i innych związków wyznaniowych winny w tym zakresie pełnić rolę mobilizującą, wskazującą populacji zamieszkującej obszary wiejskie konieczność edukacji, jako czynnika wzmacniającego jej mobilność zarówno w sensie zawodowym, jak i – co równie ważne – prze-

strzennym. Potencjał aktywności społecznej obecny w tej sferze społeczeństwa powinien ponadto stanowić czynnik wspomagający działania instytucji państwowych i samorządowych.

7.4

Bank Światowy wspomaga aktywizację obszarów wiejskich

Realizacja Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich w Polsce została rozpoczęta w lipcu 2000. Projekt został opracowany z myślą o tworzeniu odpowiednich warunków dla prywatnych inwestycji na obszarach wiejskich. Inicjatywa ta ma pomóc w tworzeniu nowych miejsc pracy poza rolnictwem oraz wspierać wzrost dochodów mieszkańców wsi.

Działania w ramach programu obejmują szczególnie wspieranie rozwoju infrastruktury na terenie gmin wiejskich, tak aby nowe przedsiębiorstwa znalazły tam odpowiednie warunki do rozwoju oraz finansowanie małych i średnich projektów sprzyjającym poprawie sytuacji w wiejskich szkołach. Projekt obejmuje następujące moduły, z których każdy może być realizowany osobno lub w powiązaniu z pozostałymi komponentami:

- mikrokredyty, które mają wspierać przedsiębiorczość na wsi,
- rozwój kapitału ludzkiego, ukie-

runkowany na szkolenia oraz pomoc w znalezieniu pracy poza sektorem rolniczym; w ramach tego składnika dodatkowo opracowane zostaną analizy rynku pracy oraz sfinansowane zostaną usługi ułatwiające przepływ pracowników.

- edukacja, komponent ten skierowany jest na poprawę sytuacji szkół wiejskich oraz polepszenie jakości kształcenia,
- wspieranie instytucji samorządowych, poprzez szkolenia tak aby poprawić efektywność ich działania,
- infrastruktura wiejska, wspieranie lokalnych inicjatyw rozwoju systemów zaopatrzenia w wodę, kanalizację, oczyszczania ścieków, zarządzania odpadami stałymi oraz drogami wiejskimi,

Koszt programu oszacowano na ponad 300 mln USD, włączając w to wsparcie wniesione przez rząd polski, sektor prywatny oraz samorządy. Finansowanie programu jest skoordynowane z przedakcesyjną pomocą z Unii Europejskiej.

7.5

Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej

Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej – *Counterpart Fund*, z siedzibą w Warszawie, został utworzony i zarejestrowany uzyskując osobowość prawną jako organizacja pozarządowa w dniu 4 stycznia 1990 r. Fundusz ten powstał na podstawie umowy zawartej pomiędzy Wspólnotą Europejską i Rządem representative oraz bilateralnych uzgodnień pomiędzy państwami członkowskimi i Polską. Podstawowym zadaniem funduszu było administrowanie i zarządzanie (we współpracy z Komisją Europejską) środkami pochodzącymi ze sprzedaży artykułów żywnościowych przekazanych Polsce nieodpłatnie przez Wspólnotę Europejską w latach 1989–90.

Pod koniec 1997 r. Komisja Europejska uznała, że od czasu powstania Fundusz poważnie przyczynił się do rozwoju

sektora rolniczego w Polsce, rozwinął stopień kompetencji administracyjnej i profesjonalizmu zawodowego umożliwiający samodzielne zarządzania środkami. Specjalna umowa w tej sprawie z 22 listopada 1997 r. zawarta przez Komisję Europejską z Rządem RP gwarantuje utrzymanie dotychczasowego charakteru i celów statutowych Funduszu oraz statusu organizacji pozarządowej.

Celem Funduszu jest rozwój wsi i rolnictwa w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju infrastruktury wiejskiej oraz małej przedsiębiorczości na terenach wiejskich, co powinno przyczynić się do restrukturyzacji agromacji i zmniejszenia bezrobocia na wsi.

Obecnie Fundusz realizuje następujące programy finansowe:

- siedem preferencyjnych linii kredytowych (oświata wiejska, gazyfikacja wsi, telefoniczna wsi, drogi wiejskie, zaopatrzenie wsi w wodę, mała przedsiębiorczość na wsi, mikrokredytowanie pozarolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich),
- dwa programy subwencyjne (ochrona zdrowia na wsi i wiejskie składowiska odpadów stałych).

W celu uatrakcyjnienia swoich linii kredytowych wspierających rozwój wsi Zarząd Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej w dniu 12 maja 2000 r. podjął decyzję, zmierzającą do złagodzenia warunków linii kredytowych oraz utworzył nową, dodatkową linię kredytową na przedsięwzięcia inwestycyjne w zakresie zbiorowego zaopatrzenia wsi w wodę.

Opracował Andrzej Hałasiewicz; więcej: www.efrwp.com.pl

Programy pomocy dla polskiej wsi z Unii Europejskiej

Pomoc zagraniczna stanowi istotne źródło wspierania rozwoju i przekształceń gospodarki polskiej, w tym sektora wsi i rolnictwa. Największe znaczenie w tym zakresie ma program PHARE – program bezzwrotnej pomocy Unii Europejskiej, z którego finansowane jest wsparcie dla reform gospodarczych i społecznych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Nadrzędnym celem PHARE jest wspomaganie procesów restrukturyzacyjnych dla zbudowania efektywnie funkcjonującej gospodarki rynkowej, w tym sektora rolno-żywnościowego.

Środkami Programu PHARE, w części przeznaczonej dla polskiej wsi i rolnictwa zarządza powołana w dniu 7 maja 1992 r. przez Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (obecnie Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi) Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa – FAPA. Wykorzystanie przyznanych środków można podzielić na dwie grupy:

- działania służące restrukturyzacji, modernizacji i dostosowania sektora rolnego do gospodarki rynkowej,
- działania zmierzające do harmonizacji polskiego ustawodawstwa z dorobkiem prawnym Unii Europejskiej w rolnictwie i gospodarce wsi, które obecnie nabrały charakteru priorytetowego.

Działania z pierwszej grupy obejmują:

- pilotażowe projekty inwestycyjne, jak pionierski w Polsce program rolniczo-środowiskowy „Infrastruktura Terenów Wiejskich dla Gospodarki Wodnej”, w ramach którego stworzono model ograniczenia skażenia wód gruntowych gnojowicą i ściekami;
- tworzenie narzędzi i podstaw instytucjonalnych nowych struktur zarządzania gospodarką wsi, jak np. program pomocy technicznej i szkoleniowej dla spółdzielczości wiejskiej w którym stworzono sieć 12 ośrodków regionalnych koordynowanych przez Fundację Spółdzielczości Wiejskiej;
- program usług doradczych, który zapewnił pomoc techniczną i szkoleniową instytucjom wspierającym rozwój wsi i organizacjom rolników w inicjowaniu modernizacji usług;
- pilotażowy program zniwelowania ujemnych efektów prywatyzacji PGR-ów przez system subwencji, który umożliwił części byłych pracowników PGR-ów zatrudnienie lub tworzenie własnych mikroprzedsiębiorstw;
- program reformy spółdzielczego sektora bankowego, który odegrał kluczową rolę w utworzeniu Krajowego Związku Banków Spółdzielczych (KZBS) i 3 spółdzielczych banków regionalnych oraz w restruktury-

zacji Banku Gospodarki Żywnościowej (BGŻ);

- program wsparcia polityki resortu, który obejmował poprawę ewidencji, scalanie i kreowanie rynku ziemi rolniczej w oparciu o dokumentację fotogrametryczną przygotowaną w ramach programu PHARE w skali Kraju przez Urząd Głównego Geodety;
- wsparcie marketingu i inwestycji, w ramach którego sfinansowano i wykonano wspólnie z Bankiem Światowym szereg projektów ukierunkowanych na szkolenia w zakresie marketingu artykułów spożywczych, dostępu do rynków zagranicznych, promocję małej i średniej przedsiębiorczości na wsi.

Podsumowując, wysokość bezzwrotnej pomocy z programu PHARE przeznaczonej na rolnictwo i gospodarkę żywnościową wyniosła ponad 200 mln Euro. Należy stwierdzić, iż jest to poważna suma, która przyczyniła się do unowocześnienia sektora rolnego, rozwoju obszarów wiejskich oraz podniesienia efektywności gospodarowania. Doświadczenia wynikające z zarządzania tymi środkami umożliwiły przygotowanie do przyjęcia do realizacji znacznie większych sum w ramach pomocy przedakcesyjnej (PHARE 2000 i SAPARD) oraz Funduszy Strukturalnych.

Opracował Andrzej Hałasiewicz.

Państwo oraz samorządy mają z kolei do odegrania rolę kluczową i to w dwójakim zakresie. Z jednej strony jako czynniki kreujące ramy instytucjonalnego dla masowej edukacji młodzieży wiejskiej, z drugiej zaś – jako gwarant środków finansowych, umożliwiających realizację takiego programu. Nie do pominięcia jest także rola organizacji i struktur międzynarodowych (zarówno z Unii Europejskiej jak i spoza), które winny służyć tutaj zarówno jako podmioty oferujące pewne sprawdzone wzorce działania, jak i wspomagające źródła środków finansowych. Jest to ponadto istotny element strategii przeciwdziałania tendencjom do kumulacji i utrwalania się obszarów biedy na wsi (por. rozdział 4).

7.4. Infrastruktura obszarów wiejskich

Infrastruktura techniczna obszarów wiejskich – sieć dróg, połączenia telekomunikacyjne, linie energetyczne, zaopatrzenie w bieżącą wodę i gaz – znajduje się w Polsce na średnim poziomie rozwoju. Ponadto tereny

wiejskie dysponują relatywnie dużym potencjałem budynków mieszkalnych i rolniczo-produkcyjnych, możliwym do wykorzystania dla różnych form aktywności gospodarczej. Może to zatem stanowić czynnik przyciągający kapitał. **Stwarzanie w tej sytuacji odpowiednich zachęt jest obowiązkiem przede wszystkim regionalnych i lokalnych władz samorządowych, które winny starać się dobrze „sprzedać” nawet skromne zasoby infrastrukturalne istniejące na ich terenach.**

Dochody mieszkańców wsi, które kształtują się obecnie na poziomie niższym o 30% od dochodów mieszkańców miast stanowią, obok edukacji, najistotniejszy element charakterystyki sytuacji ludności wiejskiej i to zarówno obecnie jak i w przyszłościowej perspektywie. Sytuacja niepewności dochodowej rzutuje ponadto na stan i dynamikę zasobów mieszkaniowych, charakteryzujących się postępującą dekapitalizacją oraz relatywnie słabym rozwojem gospodarki komunalnej. Z drugiej jednak strony warto wskazać na systematyczny proces zmniejszania się luki wyposażeniowej wiejskich gospodarstw do-

Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa

Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA) jest organizacją pozarządową niekomercyjną, która powstała w 1988 roku. Celem Fundacji jest wspieranie przekształceń polskiej wsi, budowa społeczeństwa obywatelskiego oraz restrukturyzacja polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej. W ciągu ponad dziesięciu lat swej działalności Fundacja wywarła znaczący wpływ na przemiany polskiej wsi, technologie produkcji rolnej, politykę rolną oraz na samych mieszkańców terenów wiejskich.

FDPA działa zarówno na poziomie całego kraju, jak i na szczeblu lokalnym i regionalnym, poprzez sieć siedmiu biur terenowych zlokalizowanych w Płocku, Siedlcach, Nowym Sączu, Jeleniej Górze, Gorzowie Wielkopolskim, Polczynie Zdroju i Elblągu.

Programy i działalność FDPA obejmują:

- Program Promocji Przedsiębiorczości Wiejskiej (REP),

- program Integracji z Unią Europejską (EIP),
- wspieranie rozwoju lokalnego.

W ramach programu informacyjno-szkoleniowego FDPA współpracuje ze społecznościami lokalnymi, liderami władz lokalnych, organizacjami biznesowymi i reprezentacjami kobiet na terenach wiejskich. Współpraca obejmuje stymulowanie praktycznych działań, szkolenia i dyskusje na temat korzyści płynących z integracji z UE, problemów lokalnych, potrzebie planowania rozwoju i mobilizacji mieszkańców do wykorzystania środków przedakcesyjnych (m.in. SAPARD).

FDPA organizuje także szkolenia dla producentów rolnych – w ramach działań wspierających współpracę między przemysłem przetwórczym a producentami rolnymi. Była inicjatorem budowy organizacji lobbyngowej, która podejmuje zadania sprzyjające integrowaniu się polskiego przemysłu rolno-spożywczego z jednolitym rynkiem Unii Europejskiej.

W zakresie analizy i formułowania rekomendacji dla polityki rozwoju obszarów wiejskich FDPA stworzyła otwarte forum dyskusyjne dotyczące polityki rolnej, rozwoju obszarów wiejskich, ochrony środowiska oraz zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Forum to pośredniczy w kontaktach pomiędzy decydentami i politykami na szczeblu krajowym i lokalnym, instytucjami naukowymi i środowiskiem biznesu. Kładzie szczególny nacisk na wymianę informacji pomiędzy organizacjami i instytucjami reprezentującymi sektor publiczny i prywatny, co sprzyja udziałowi różnych grup społecznych w procesie decyzyjnym.

Poprzez działalność informacyjną, szkoleniową i doradczą FDPA wspiera współpracę organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Budowa koalicji ma za zadanie określenie roli tych organizacji w realizacji regionalnej polityki rozwoju oraz podejmowanie wspólnych inicjatyw w tym zakresie.

Opracował Andrzej Hałasiewicz; więcej: www.fdpa.com.pl

owych w porównaniu z miejskimi, choć te ostatnie w dalszym ciągu dominują zdecydowanie jeśli chodzi o wyposażenie w dobra najbardziej świadczące o współczesnym obliczu nowoczesności tj. komputery i drukarki, telewizję satelitarną/kablową, kamery video, odtwarzacze płyt kompaktowych czy zmywarki do naczyń. Obszary wiejskie charakteryzują się ponadto zdecydowanie słabszym niżeli miasta poziomem infrastruktury. Wieś jest w tej kwestii silnie zróżnicowana lokalnie i regionalnie, a co więcej różnice te wykazują tendencje do pogłębiania się. Warto jednak zauważyć, że mimo owych niekorzystnych charakterystyk ostatnie dziesięciolecie to dynamiczny rozwój infrastruktury wodno-ściekowej czy telekomunikacyjnej.

Pozytywnym tendencjom w rozwoju infrastruktury technicznej towarzyszą jednak tendencje negatywne w infrastrukturze społecznej (por. rozdział 5). Tylko nieco ponad 5% liceów jest zlokalizowanych na wsi, a kilka tysięcy szkół wiejskich ulegnie prawdopodobnie likwidacji w najbliższych latach. Tendencje tę dyktują zarówno procesy demograficzne jak i konieczność obniżania kosztów funkcjonowania szkolnictwa. Zasadniczym problemem jest więc przeciwdziałanie temu, aby owa likwidacja szkół nie utrudniała dostępu do kształcenia. Konieczne jest też uruchomienie w sposób systematyczny i na szeroką skalę programów stypendiów dla mło-

dzieży wiejskiej. Przy znanych brakach w kasie państwowej istnieje tutaj nagle potrzebą szerokiego włączenia się w ten proces organizacji pozarządowych, związków wyznaniowych, a także przedsiębiorców i organizacji gospodarczych. Podobne negatywne tendencje obserwowalne są także w przypadku bibliotek wiejskich, co również sprzyja pojawianiu się problemu dostępności książki na wsi. Problem dostępności widoczny jest także w przypadku placówek świadczących usługi zdrowotne, gdzie wieś wypada gorzej w porównaniu z miastem.

7.5. Potrzeba umacniania społeczeństwa obywatelskiego

Polskie społeczeństwo wiejskie lat 90. posiada cechy znacznie odbiegające – w sposób niekorzystny – od podstawowych wzorów społeczeństwa obywatelskiego (por. rozdział 6). Relatywnie niski jest poziom aktywności społecznej przejawiający się w działaniu dobrowolnych struktur zrzeszeniowych jak i organizacji samorządowych. Jest on jednak wyższy – co warto podkreślić – niżeli w miejskiej części naszego społeczeństwa. Stare organizacje nie przystosowały się jeszcze w pełni do nowych, ekonomicznych zasad działania. Organizacje nowe zbyt często traktowane są wyłącznie jako ukryte instrumenty działania władz lokalnych lub elit politycznych.

Projekt Umbrella wspomaga rozwój obszarów wiejskich

Głównym odbiorcą pomocy doradczej Projektu Umbrella, powołanego przez Rząd Polski i UNDP w roku 1990, jest obecnie lokalna administracja samorządowa. W ramach dwóch równoległych programów konsultanci projektu prowadzą m.in. prace szkoleniowe oraz doradcze dla kadry kierowniczej urzędów gmin i powiatów w zakresie opracowania strategii zrównoważonego rozwoju lokalnego (Agenda 21).

Akceptacja przez rząd polski ustaleń konferencji ONZ „Środowisko i Rozwój” (Rio de Janeiro, 1992) nałożyła obowiązek przygotowania i wdrożenia przez każdą gminę, lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju. Obecnie około czterdzieści takich jednostek, głównie wiejskich, opracowało indywidualne strategie w oparciu o bezpośrednią pomoc Umbrelli. W jej ramach zorganizowano gminne zespoły ds. strategii, które przy udziale współpracujących na miejscu konsultantów Projektu przygotowały strategie lokalnego rozwoju. Opracowania te powstały w wyniku serii warsztatów z udziałem szerokiego kręgu przedstawicieli lokalnej społeczności. Taki proces ułatwiał wdrażanie strategii, a także powiększał szansę na jej ciągłą oraz konsekwentną realizację przez kolejne kadencje władz samorządowych. Podobnemu celowi służy udział konsultantów Umbrelli nie tylko w pracach przygotowawczych strategii, ale również w działaniu na rzecz jej późniejszego wprowadzania w życie przez administrację.

Ponadto Umbrella działa na rzecz wdrażania systemów doskonalenia zarządzania w gminach oraz powiatach (ISO 9000).

Program „Zarządzanie jakością w administracji publicznej” oparty na doświadczeniach krajów Unii Europejskiej i adresowany do polskich gmin i powiatów, działa od roku 1998. Znajomość specyfiki i charakteru pracy lokalnych administracji pozwala Umbrelli świadczyć pomoc doradczą dopasowaną ściśle do potrzeb samorządu. Jej celem jest poprawa sprawności i efektywności działania urzędów, przede wszystkim z punktu widzenia pełnego zaspokojenia potrzeb mieszkańców. Zainteresowanie jest duże: w ponad 60 jednostkach samorządowych konsultanci Umbrelli dokonali wstępnej oceny systemów zarządzania w wyniku której w 30 urzędach wdrażany jest, poprzez pomoc szkoleniową oraz doradczą projektu, system jakości według norm ISO. Efektem tej pomocy był formalny certyfikat ISO 9000, który, jako pierwsza w Polsce, uzyskała w 1999 roku, administracja miasta Dzierżoniowa. Dzięki wdrożeniu systemu wzrosła jakość obsługi mieszkańców, co potwierdziły wyniki badań ich satysfakcji z pracy urzędu. Współpraca Projektu nie kończy się w momencie uzyskania nobilitującego certyfikatu: konsultanci służą dalszą pomocą w rozwoju i ciągłym doskonaleniu systemu zarządzania urzędami.

W latach 1997–2000 z pomocy Umbrelli skorzystało ponad 70 gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego. Koszty pomocy doradczej, które w połowie pokrywane są ze środków tego projektu, wyniosły w tym okresie około 1,8 miliona dolarów. Planowana jest kontynuacja obu wymienionych programów do 2003 roku.

Opracował Tadeusz Buchacz; więcej: www.umbrella.org.pl

Agrolinia 2000

Agrolinia 2000 jest programem pomocy dla polskiej wsi i rolnictwa, finansowanym ze splat kredytów pochodzących z środków PHARE Unii Europejskiej. Misją programu jest wspieranie przemian na wsi i pomoc mieszkańcom terenów wiejskich w aktywnej adaptacji do warunków gospodarki rynkowej i integracji z Unią Europejską.

Program jest kontynuacją projektu PHARE „Importowa Linia Kredytowa dla Sektora Rolnego”, który działał w latach 1991–1996. W ramach którego udzielono 1000 kredytów dla małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze rolno-spożywczym, przeszkolono ok. 10 000 osób oraz wydano 20 publikacji popularyzujących wiedzę niezbędną w inwestowaniu i modernizowaniu wsi i rolnictwa.

Agrolinia 2000 realizuje od 1996 roku kilka projektów wspierających zmiany na polskiej wsi. Są to:

- linia kredytowa dla sektora rolnego,
- kształcenie Liderów Wiejskich,
- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- pomoc dla banków spółdzielczych,
- małe granty.

Ideą programu jest to, aby poszczególne jego elementy uzupełniały się wzajem-

nie, tworząc efekt synergii. Szczególną uwagę poświęca się doborowi instytucji partnerskich. Agrolinia współpracuje z wieloma instytucjami i organizacjami pracującymi na rzecz rozwoju obszarów wiejskich między innymi z izbami rolniczymi, ośrodkami doradztwa rolniczego, bankami spółdzielczymi i regionalnymi, agencjami rozwoju regionalnego, samorządami lokalnymi, szkołami rolniczymi, organizacjami pozarządowymi, a także z wieloma partnerami w krajach Unii Europejskiej umożliwiając nawiązanie kontaktów polskim podmiotom o podobnym charakterze.

Opracował Piotr Mazurkiewicz.

Klub Naukowców działa na rzecz rozwoju terenów wiejskich

Międzyuczelniany Klub Profesorski „Dla Rolnictwa i Wsi” działa przy Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie zrzeszając przedstawicieli środowiska akademickiego, którzy pragną tworzyć kompleksową koncepcję rozwoju wsi oraz rolnictwa i w ten sposób wpływać na stan świadomości społecznej oraz bieg spraw publicznych.

Głównym celem działalności Klubu jest przeciwdziałanie ekonomicznej, społecznej i kulturowej zapaści w jakiej znalazła się polska wieś

i rolnictwo, m.in. poprzez: oddziaływanie na stan świadomości społecznej drogą publikacji oraz spotkań dyskusyjnych; koncentrowanie uwagi środowisk opiniotwórczych związanych z rolnictwem, przede wszystkim ludzi nauki oraz dziennikarzy, wokół bieżących problemów wsi i rolnictwa; formułowanie opinii dla władz państwowych, samorządowych oraz organizacji pozarządowych i stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Opracował Henryk Jasiorowski.

Pomimo generalnej pesymistycznej oceny należy dostrzec, iż w drugiej połowie lat 90. dynamika niekorzystnych trendów uległa osłabieniu. Być może w przyszłości pełniej wykorzystane zostaną możliwości zawarte w nowych rozwiązaniach instytucjonalnych. **Warto także podjąć trud wykorzystania tradycyjnie istniejących i posiadających wciąż jeszcze wpływy w środowisku wiejskim organizacji zarówno politycznych, jak i społecznych, aby pobudzić do działania lokalne struktury społeczeństwa obywatelskiego. Należy przede wszystkim zintensyfikować działania na rzecz samoorganizacji społeczności wiejskich.** Obydwa te zadania winny stać się przedmiotem działań zarówno istniejących już organizacji społeczeństwa obywatelskiego w miastach, jak i organizacji czy instytucji międzynarodowych. Ponadto szczególnie ważne jest dalsze rozwijanie umiejętności lokalnych liderów, którzy byłiby w stanie pobudzić aktywność pozostałych członków społeczności wiejskich.

7.6. Strategia działania

W raporcie przewijają się rozmaite aspekty różnicowań regionalnych i lokalnych wiejskiej Polski. Decydują o nim rozmaite czynniki, poczynając od historycznych, XIX wiecznych dróg rozwojowych związanych z okresem rozbiorów, aż po aktualnie istniejące: oddalenie od wielkich ośrodków miejskich, typy ukształtowanej struktury agrarnej, możliwości zatrudnienia poza rolnictwem, poziom infrastruktury, itp. **To wszystko daje podstawy do stwierdzenia, że Polska potrzebuje nie jednej lecz różnych polityk rozwoju obszarów wiejskich, dostosowanych z jednej strony do potrzeb; z drugiej zaś do stanu zasobów istniejących w różnych regionach.** Warto podkreślić, że taka filozofia rozwoju jest zgodna z wymogami Unii Europejskiej i możliwościami uzyskania funduszy rozwojowych z tego właśnie źródła, jak również z innych pozaeuropejskich źródeł. Zarówno zasięg obszarów wiejskich, wielkość liczby ludności, jak też rozproszona sieć osiedleńcza zarysowują skalę problemu rozwoju tych regionów. Stwarza to szczególne wyzwania w poszukiwaniu sposobów, metod, instrumentarium w procesie modelowania i praktycznego zastosowania koncepcji rozwoju obszarów wiejskich. Należy w tym miejscu dobitnie podkreślić, że ideologia optymalnych koncepcji rozwoju wsi powinna się opierać zarówno na spontanicznych mechanizmach rynkowych, odpowiednio wykorzystywać motywacje opierające się na dynamizmie społeczności lokalnych, a także okre-

ślone instrumenty i instytucje polityki państwa czyli szeroko rozumiany interwencjonizm państwowy. Zadanie to jest – w naszym przekonaniu – do udźwignięcia wyłącznie we współpracy organów państwa ze strukturami samorządowymi i organizacjami pozarządowymi. Polityka rozwoju obszarów wiejskich we współczesnej Polsce winna zatem stać się przedmiotem współpracy różnych aktorów, zarówno agend państwa jak i struktur samorządowych; zarówno partii politycznych jak i organizacji pozarządowych, zarówno fundacji i stowarzyszeń, jak i Kościoła; zarówno struktur publicznych, jak i organizacji prywatnych; zarówno podmiotów działających w skali całego kraju, jak i podmiotów regionalnych czy wręcz lokalnych. Innymi słowy, polityka rozwoju obszarów wiejskich musi – w naszym przekonaniu – stać się przedmiotem ogólnonarodowego przedsięwzięcia.

W tym kontekście szczególnie niepokojąco jawią się losy „Paktu dla rolnictwa i obszarów wiejskich” (por. rozdział 2). Mimo przedstawienia przez rząd w sierpniu 2000 roku nowej jego wersji, będącej reakcją na krytyczne opinie organizacji rolniczych, sprawa ta dotąd nie została sfinalizowana. Nadal zatem brakuje Polsce kompleksowej i zintegrowanej strategii dla wsi, zaakceptowanej – co jest rzeczą fundamentalną – przez wszystkie strony zainteresowane tą problematyką, a więc rząd, organizacje rolnicze, partie polityczne oraz Kościół i organizacje pozarządowe. Taka sytuacja wpływa też na postrzeganie polskiej wsi za granicą, które jest negatywne (por. Bachmann 2000). W tej perspektywie polskie rolnictwo i polska wieś jawią się jako siedlisko szeregu istotnych problemów społecznych, dla których nie ma żadnego rozwiązania oraz jako pole destrukcyjnych konfliktów społecznych i politycznych.

Nie trzeba więc dodawać, że uzgodnienie takiego kompleksowego programu byłoby ważnym sygnałem dla naszych partnerów zagranicznych, przede wszystkim w krajach Unii Europejskiej.

Należy zdać sobie sprawę, że rozwój obszarów wiejskich nie dokona się z pewnością bez napływu na te tereny kapitału ekonomicznego, jak i wzbogacenia kapitału kulturowego samej ludności wiejskiej w celu uczynienia jej mobilną kategorią społeczną. Przepływ kapitału ekonomicznego na wieś jest utrudniony z uwagi na wynikające ze specyfiki dotychczasowego rozwoju zacofanie, zróżnicowanie i rozproszenie sieci osadniczej czy ciągle jeszcze niewystarczający poziom rozwoju infrastruktury. Z drugiej strony niskie wyposażenie ludności wiejskiej w kapitał kulturowy stawia pod znakiem zapytania możliwości odnalezienia przez większość tej kategorii miejsca w gospodarce pozarolniczej na miarę XXI wieku. Należy więc uczynić wszystko, aby zmniejszyć dystans zarówno przestrzenny jak i społeczny między różnymi

formami kapitału, a tkwiącymi na wsi zasobami ludzkimi. Takie zmniejszenie dystansu wymaga realizacji minimum przynajmniej czterech strategicznych celów:

- uruchomienia niewykorzystanego jeszcze w pełni potencjału rolnictwa i uczynienia z niego „koła zamachowego” gospodarki na obszarach wiejskich;

- uruchomienia narodowego programu edukacji młodzieży wiejskiej oraz ciągłego dokształcania istniejących na wsi zasobów siły roboczej;

- wspomagania pozytywnych tendencji w nasycaniu obszarów wiejskich infrastrukturą techniczną oraz przeciwdziałania ograniczaniu dostępności infrastruktury społecznej,

- wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego oraz wszelkich inicjatyw samoorganizowania się społecznego ludności wsi.

Niezbędną przesłanką pełnej realizacji tych celów jest – co podkreślaliśmy już wielokrotnie – konieczność współpracy wszystkich podmiotów życia publicznego w naszym kraju. Innej drogi dla Polski nie ma.